

- **Дмитро
Яворницький
(1855—1940)**

Український історик,
археолог, етнограф,
дослідник історії
українського козацтва,
автор тритомної праці
«Історія запорізьких
козаків», укладач зібрання
історичних джерел «До
історії Степової України».

*Поки служат тобі руки і поки б'ється живе
серце у твоїх грудях, працюй на користь
свого народу.*

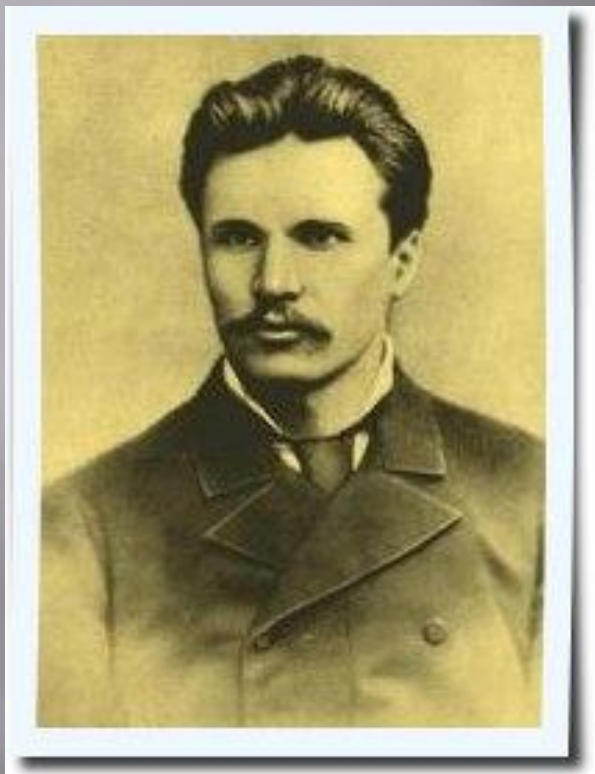
Дмитро Яворницький

Майже все своє життя він присвятив вивченню історії запорізького козацтва, вінцем якого стала "Історія запорізьких козаків" у трьох томах. Людина різнобічних інтересів: історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник - Дмитро Яворницький. Вчений вперше широко і скрупульозно досліджував Запорізьку Січ, її історію і роль, яку вона відіграла як «козацька республіка». Збірник записаних ним зразків народного мелосу - «Малоросійська народна пісня» - був у той час кращим. Дмитро Яворницький увійшов в історію і як один із засновників Катеринославського історико-археологічного музею і відкривач петриківського декоративного розпису

ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА

Воістину, вже за життя ім'я Дмитра Івановича Яворницького було оповите легендами. За палку пристрасть до історії запорозького козацтва трудові люди називали його «запорозьким батьком» та «запорозьким характерником».

Все життя по-юнацьки закоханий в рідний край та його самобутню історію, він здійснив неймовірні, пригоди під час розшуків та розкопок козацької старовини. В подальшому ті пригоди й лягли в основу переказів про «батька Яворницького», що їх передавали з вуст в уста прості селяни, які шанобливо зберігали пам'ять про видатного земляка.

Сам же Яворницький вважав, що писати історію народу, який проживає на певній території, не вивчивши ретельно і попередньо не оглянувши його краю, означає те ж саме, що складати історію в повітряному просторі, а не на землі. Під час своїх блукань козацькими степами вчений пережив багато щасливих та радісних хвилин.

Неймовірного задоволення він зазнав від ночівлі в степу або десь у широкій розлогій балці. А як він любив, коли на весь степ лунала гарна народна пісня! Тож у хвилини душевного піднесення історик звертався до своїх помічників з проханням: «Годі вже вам, хлопці, копати тую могилу. Ставайте-но в коло та співайте мені пісень — та таких, щоб вони все горе й лихо моє тай втопили!» І слухав ті пісні зі сльозами на очах...

Та, крім радості, були й поневір'яння. П'ять разів Яворницький ламав собі руку. Одного разу мало не втопився у Дністрі (та так, що хтось із його друзів навіть видрукував у пресі на спомин його душі власного вірша!). Під час розкопок козацьких могил його не раз засипало землею... Та це не зупиняло Яворницького. Аж ніяк. Він вперто простував вперед тернистою стежкою своєї святої мети...

Досліджуючи місця Запорозьких Січей, Дмитро Іванович водночас прагнув поріднитись із населенням краю й через нього збагатитись таким важливим для розвідки етнографічним матеріалом. Бувало, під час розкопок кургану десь у степу нагодиться дощ, а відтак, роботу тимчасово припинено. У таких випадках, щоб якось захопити робітників, поки вщухне злива, Яворницький пропонував таке: «Хлопці, ходіть, нумо, сюди, до намету. Та розповідайте мені казки, за кожную — копійка платні».

Тож, немає нічого дивного, що після низки розкопаних могил вчений мав безліч усіляких записів та нотаток, які потім широко використовував у своїх наукових працях.

Та й сам Дмитро Іванович, варто відзначити, був неперевершеним оповідачем. Треба було чути, з яким натхненням і любов'ю він переповідав історію якоїсь звичайнісінької кістки чи ж гетьманської булави! При цьому приперчував свою мову такими «вишуканими» слівцями, що їх можна було вчитати хіба що в листі запорожців до турецького султана...

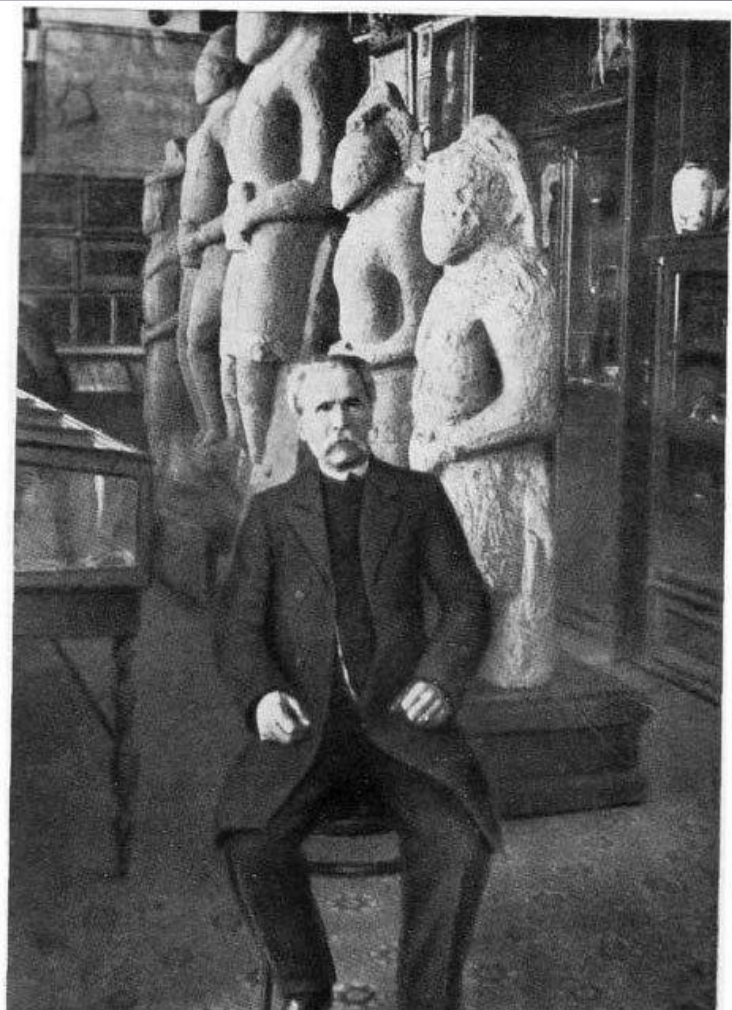
Сучасники Яворницького охрестили його «людиною-університетом», людиною енциклопедичних знань.

Й не даремно — бо ж його особисті знання й наукові досягнення цілком могли бути здобутком цілої громади талановитих науковців та дослідників.

Яворницький і Нікопольщина.

Мандруючи місцями колишньої Микитинської Січі у 1881-1882 рр, ще будучи студентом Херсонського університету, Яворницький вперше відвідав наші краї. Вдруге Історик приїздив до Нікополя в серпні 1896 року. Цього разу він записав із вуст місцевих жителів Г.Безштанька та Д.Барановського легенди про Івана Сірка.

В Нікополі Яворницький шукав речові пам'ятки, що залишилися від запорозьких козаків. Тут історик знайшов датовану 1751 роком рублену хату зі сволоком, рублений з дерева запорозький курінь... В огорожі нікопольської Соборної церкви ним було виявлено гармату роботи польських зброярів, відлиту з міді, та залізний хрест з Микитинської Січової церкви, датований 1747-м роком.

Також Дмитро Іванович здійснив опис речей з нікопольської Свято-Покровської церкви, серед яких — справжні скарби козацької доби: кипарисовий напрестольний хрест, ікона з кипарисовим хрестом, аналой — подарунок козакам Олешківської Січі від константинопольського патріарха, плащаниця, виготовлена коштом козака Тимошівського з куреня Івана Гаркуші, євангеліє, ікона Покрова Богоматері, портрети братів Шиянів, два срібні кухлі, золота медаль полковника Коленка тощо.

В Нікополі вчений Яворницький спілкувався зі старим дідом Степаном Дужкою, а в селі Лапинка — з дідом Мокієм Лосем, нащадком запорозького козака, в якого виміняв два старовинні каптани, чий крій нагадував ті, що їх носили за часів січових козаків.

СЛІДАМИ ЧОРТОМЛИЦЬКОЇ ТА НОВОЇ СІЧЕЙ

Досліджуючи колишню Чортотлицьку Січ у селі Капулівка, Яворницький здійснив розкопки на острові Чортотлик, віднайшовши там земляні укріплення, а також окопи від запорозьких куренів. Крім того, у Капулівці історик розмовляв про минувшину зі старими дідами, від яких почув та записав кілька переказів про Івана Сірка та саму Чортотлицьку Січ. До того ж під час розкопок вчений натрапив на місце Військової Скарбниці запорожців...

У Покровському, на місці Підпільненської, або Нової Січі історик надібав сволоки від запорозьких хат минулого століття. А в економії села Покровського, на горищі тамтешнього амбару, — залізний хрест, що вінчав колись Січову запорозьку церкву. У помічника управляючого тієї-таки економії М.С.Модзольовського Яворницький придбав срібну медаль з написом «Заклучен мир с Портой 10 июля 1774 г».

Та найбільше запорозьких старожитностей вчений віднайшов у запорозькій церкві с. Покровського, серед яких — євангеліє, подароване кошовому Івану Малашевичу, та анти мис — подарунок київського митрополита Тимофія Щербацького.

Для того, аби виміряти геть усі укріплення Нової Січі, Яворницький змушений був пройти багато селянських городів, стрибати через перелази, дертися на дахи селянських хат. Тож — його зусилля не були даремними. Саме тут він натрапив на дві пласкодонні запорозькі чайки з палубою та дубовим днищем, затоплені в річці Скарній. Тут же було знайдено обчистку (велику, що її палили всі по черзі) люльку.

Під час розкопок запорозьких могил на городі покровського селянина Семена Мирошниченка Дмитро Іванович надібав труну з дуже гарно збереженим кістяком запорожця з чубом, тричі обмотаним навколо того місця, де було ліве вухо, з довгими рудими вусами, з шапкою із сукна, з мідними гудзиками та з двома монетами в кишені.

На городах інших селян невтомним істориком було знайдено козацькі редути, оригінальний іконостас з молитовного будинку запорожців, срібний образок у вигляді янгола, що висів на металевих ланцюжках перед Іконою Розп'яття Спасителя тощо.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Сьогодні, віддаючи належну шану Дмитру Яворницькому за його непересічні заслуги в справі розшуку, збирання та збереження унікальних пам'яток козацької старовини, мусимо, проте, з великим болем та гіркотою констатувати, що найцінніші з цих реліквій назавжди пішли з нашого краю. В більшості своїй вони були вивезені до Єкатеринослава і осіли в історичному музеї, що тепер носить ім'я Яворницького. Це — страшенна втрата для всіх нас, бо справжнє місце цих реліквій тут, на цій землі, яка породила їх і велич славетної історії якої вони відтворили. Тож, втративши ці безцінні скарби козацької доби, Нікопольщина втратила й своє первісне значення та вагу історичного центру запорозького козацтва...

Крім того, дбайливе збереження та дослідження Дмитром Яворницьким Історії запорозького козацтва має вкрай важливе виховне значення. І, пожинаючи сьогодні гіркі плоди своєї бездуховності, нам би слід пам'ятати: патріотів треба виховувати змалечку! Якби наші діти зростали в атмосфері чудової легенди не про якесь там «тридев'яте царство», а про рідну землю, з якої ми вийшли, в їхніх чутливих серцях цілком природно формувалося б те, що ми називаємо «зв'язком поколінь»